

V. 3 майстерні художнього перекладу

Томас Лодж (1558-1625)

Одним із найяскравіших майстрів художнього слова в Англії за часів Ренесансу традиційно вважають письменника-елизаветинця Томаса Лоджа (1558–1625). Талановитий прозаїк і драматург, віртуозний поет і здібний перекладач, він залишив чималий творчий доробок: шість романів, дві драми, декілька поетичних циклів, низку памфлетів, релігійно-філософські трактати і переклади.

Як слушно зазначає відомий фахівець з історії літератури Л.Стівенсон, “творчі здобутки Томаса Лоджа знайшли гідне продовження і плідний розвиток у славнозвісних трагікомедіях Флетчера і Бомонта”¹. Його сміливі художні експерименти в царині стилю відіграли надзвичайно важливу роль у становленні романного жанру в Англії, а поетичний талант високо оцінили ще сучасники: в “Полімантеї” (1595) В.Ковелла і “Анналах” Дж.Стау, виданих Е.Гауесом у 1631 році, ім’я Лоджа згадується в одному ряду з іменами Е.Спенсера та Ф.Сідні. Відомий елизаветинський критик Ф.Мерез порівнював красномовного і дотепного Лоджа з Горацієм та Люціллієм². Тріумф лоджівських поетичних циклів “Метаморфози Сцілли” (1584) та “Філіс” (1593), а також той незаперечний факт, що Шекспір саме у Лоджа запозичив сюжети для “Венери і Адоніса” (1572) та комедії “Як вам це сподобається” (1600), дають підстави сучасному досліднику Дж.Руоффу для вельми сміливого, хоч і не дуже аргументованого припущення, що Лодж виступав прототипом Поета-Суперника у Шекспірових сонетах³.

Втім, ще за життя письменника ставлення до його літературного доробку не було однозначним. Об’єктом

численних пародій та іронічних випадів стали лоджівські запозичення. Так, приміром, в анонімному трактаті “Новини від Тарлтона з чистилища” (1590), авторство якого зазвичай приписують відомому єлизаветинському сатирику Т.Нешу, наводиться повне зіставлення опису коханої з “Кассандри” Ронсара та сонету Монтануса із лоджівської “Розалінди”. Повний текстовий збіг дає підстави авторові трактату звинуватити Лоджа у плагіаті⁴. В одному з діалогів “Мовчазної жінки” (1609) Бен Джонсон створює комічну ситуацію, в якій висміюється Лодж, чарівність поезії якого полягає в тому, що він поєднав запозичення з Сенеки та Плутарха⁵.

Сучасне літературознавство вважає Лоджа письменником “другого ряду”, тобто таким, що поступається своїм великим сучасникам – Едмунду Спенсеру, Джону Лілі, Філіпу Сідні, Вільяму Шекспіру, Крістоферу Марло – і глибиною таланту, і масштабністю. При цьому поза увагою дослідників залишається програмний характер лоджівської вторинності, який, по суті, виявляється надзвичайно важливим і для адекватного розуміння специфіки художнього мислення цього автора, і для об’єктивного визначення його місця у літературній панорамі англійського Відродження. Думається, що без урахування внеску Томаса Лоджа в еволюцію пасторального, історизованого, любовно-авантюрного типів романного повіствування майже неможливо аргументовано пояснити появу в англійській літературі XVII – XVIII століть таких прозових шедеврів, як романи Афри Бен, Даніеля Дефо, Семюеля Річардсона. Доречно у цьому зв’язку навести думку відомого російського філолога Ю.Тинянова: “Вершинні результати літератури генеалогічно походять не від попередніх вершинних результатів, а від того, що до них не здійснилося”⁶.

Відзначена орієнтацією на творчий експеримент романістика Томаса Лоджа є надзвичайно оригінальним явищем історико-літературного процесу пізнього англійського Відродження. Як і більшість єлизаветинських “men of letters”, Лодж пропонує читацькій увазі декілька вельми цікавих спроб створення нової романної модифікації, комбінуюючи елементи

V. 3 майстерні художнього перекладу

поетики уже існуючих і популярних на той час художніх форм. Специфіка лоджівського експерименту зумовлена насамперед тим, що його художнє мислення більш послідовно і відверто пов'язане з маньєризмом, який, за влучним визначенням Л.І.Тананаєвої, був “естетичним еквівалентом духовних пошуків кризової доби”⁷.

Найвідомішим прозовим твором Т.Лоджа є роман “Розалінда. Золотий спадок Евфуеса” (1590) фрагментом з якого ми відкриваємо нову рубрику “3 майстерні художнього перекладу”.

Оригінальність жанрового синтезу, зумовлена відсутністю будь-якої жанроутворюючої домінанти й рівноправністю генетично різнорідних компонентів, мотивів і ситуацій, дозволяє поставити “Розалінду” в один ряд із такими видатними творами епохи, як “Евфуес” Дж.Лілі та “Аркадії” Ф.Сідні.

Стійкий зв'язок ідейного задуму і проблематики “Розалінди” з ренесансним світовідчуттям, домінуючим у попередньому романі Лоджа (“Форбоніус і Присцерія”, 1584), а також синтетичний характер художньої структури свідчать про її приналежність до однієї з провідних підсистем Ренесансу – ренесансного романтизму (термін Д.Наливайка⁸). Елементи маньєристичної контрастності й антиномії в образній системі та в сюжетно-композиційній організації, а також інтерес до психології героїв, вишуканість стилю є показниками маньєристичних тенденцій, що зароджуються у творчості письменника.

Надзвичайно цікавим є стилістичний малюнок “Розалінди”, і автори літературного перекладу сподіваються на те, що їм вдалося відтворити оригінальність лоджівської манери письма. Стилiстичною домінантою роману є евфуїзм, специфічна художня манера насичена риторикою, алітераціями, асонансами, каламбурами, порівняннями, метафорами та іншими художніми тропами. Протягом довгого часу евфуїзм вважався надмірно вигадливим, примхливим, химерним стилем. При цьому ігнорувалася надзвичайно важлива концептуальна сутність евфуїзму: саме цей стиль був адекватною формою художнього втілення маньєристичних

уявленнь про природу й характер літературного твору. Потреба художнього самовираження, яку так добре усвідомлювали пізньоренесансні митці, по суті, провокувала культ експериментаторства, потяг до творчих переосмислень чужого літературного матеріалу. Для маньєристичного художнього бачення надзвичайно важливим був сам факт змагання з відомими взірцями, визнаними майстрами, а отже, провідним девізом власної художньої творчості поставав імператив: "перевершити неперевершене". "Розалінда" Лоджа є доволі переконливою ілюстрацією цієї думки. І авторська оповідь, і діалоги та численні монологи персонажів цього роману насичені алюзіями (міфологічними, релігійними, історичними і власне літературними), порівняннями й метафорами, взятими з природознавчих джерел. Художній простір твору просякнутий найрізноманітнішими алюзіями та ремінісценціями, що надають висловлюванням певної афористичності. Одним із детермінуючих засобів аргументації виступає типова для евфуїстичних творів апеляція до різних царин людського знання (міфології й історії, медицини, біології і зоології), використання прислів'їв і латинських крилатих виразів, цитування античних авторів та Святого Письма. Часте згадування імен античних героїв та біблійних персонажів викликає асоціації, які прояснюють зміст авторського вислову, підсилюють художню переконливість характеристик. Лодж часто звертається до традиційних для евфуїста прийомів: алітерації, гри слів, лексичних повторів. Своєрідного ритмічного малюнку надає лоджівському тексту поєднання простих речень із поширеними оповідними конструкціями, багатими на сурядно-підрядні зв'язки, метафори й порівняння.

Мова роману неоднорідна: нейтральна лексика органічно вписується у насичені вишуканими зворотами й патетикою діалоги та монологи, а власне розповідні конструкції поєднують книжно-літературні, народнорозмовні й застарілі слова.

Важливою рисою "Розалінди", поряд з евфуїзмом, риторичністю і впливом латини, є динамічність стильової системи, зумовлена синтезом оповідного, ліричного й драматичного начал.

У. З майстерні художнього перекладу

Навряд чи можна повністю погодитися з Дж.Робертсоном, який вважає “механічне поєднання евфуїстичних антитез, перевантаженість порівняннями, епітетами, метафорами, безліччю просторікувань і безкінечною беззмістовною балаканиною” слабкістю лоджівського роману⁹, а також із К.Ріксом, який бачить у “Розалінді” роман “виснажливо претензійний у своєму нудному моралізаторстві, ... нарцистичний, надміру прикрашений евфуїстичними нісенітницями”¹⁰. Така очевидна тенденція недооцінки зумовлена, вочевидь, гіпнозом неадекватних уявлень про евфуїзм, які ігнорують його змістовну сутність. Саме строкатість стильового обличчя, взаємопроникнення різних жанрових начал є безсумнівним показником гнучкості естетичної свідомості автора “Розалінди”. Творчий підхід Лоджа до здобутків тогочасної художньої прози дозволив йому з вражаючою майстерністю поєднати евфуїзм із пасторальністю, героїко-епічні традиції, властиві для “Аркадій” Ф.Сідні, із сповідальністю гринівських “високих” романів та інтелектуалізмом, притаманним творінням Дж.Лілі. І в цьому відчувається орієнтація не на натуру, а на попереднє мистецтво, що взагалі було характерно для творів маньєристів.

¹ *Stevenson L. The English Novel. A Panorama. – L.: The Riverside Press. – 1960. – P.29.*

² Детальніше див. *Paradise B. T.Lodge. The History of Elizabethan. – L.: New Haven, 1931. – P.175-176.*

³ *Ruoff A.L. Macmillan's Handbook of Elizabethan and Stuart Literature. – New York: The Mackmillan Press LTD, 1975. – P.256.*

⁴ Цей факт згадується дослідником Б.Передайзом (Див. *Paradise B. Op.cit. – P.177-178.*

⁵ Див. *Paradise B. Op.cit. – P.177-178.*

⁶ Цит. за *Аверинцев С.С. Как нить Ариадны // Юность. – 1987. – № 12.–С.3.*

⁷ *Тананаева Л.И. Некоторые концепции маньеризма и изучение искусства Восточной Европы конца XVI и XVII веков // Советское искусствознание, 1987. – М.: Сов.художник, 1987. – №22. – С.123-167.*

⁸ *Наливайко Д.С. Жанрово-стилевая система литературы Возрождения// Вопросы литературы. – 1979. – № 11. – С.164-200.*

⁹ *Robertson J.M. Elizabethan Literature. – L.: William and Norgate, 1914. – P.213.*

¹⁰ *Ricks Ch. History of Literature in the English Language. In 2 vol. – L.: Sphere books, 1970. – V.2. – P.370.*

Наталія Торкут

Томас Лодж. “Розалінда”

Літературний переклад роману Т.Лоджа “Розалінда”, фрагмент якого пропонується вашій увазі, виконано в *лабораторії Ренесансних студій* Запорізького державного університету. До творчої групи, яка працювала над перекладом ввійшли: *Наталія Торкут, Олена Гутарук, Юрій Черняк, Ольга Виногрєва*. Латиномовні вислови переклав *Андрій Содомора*. Коментарі до тексту підготували: *Марія Габлевич, Павло Гречка, Ксенія Ганюкова, Оксана Сидоренко*. Фахова експертиза перекладу та літературне редагування здійснені *Марією Габлевич*.